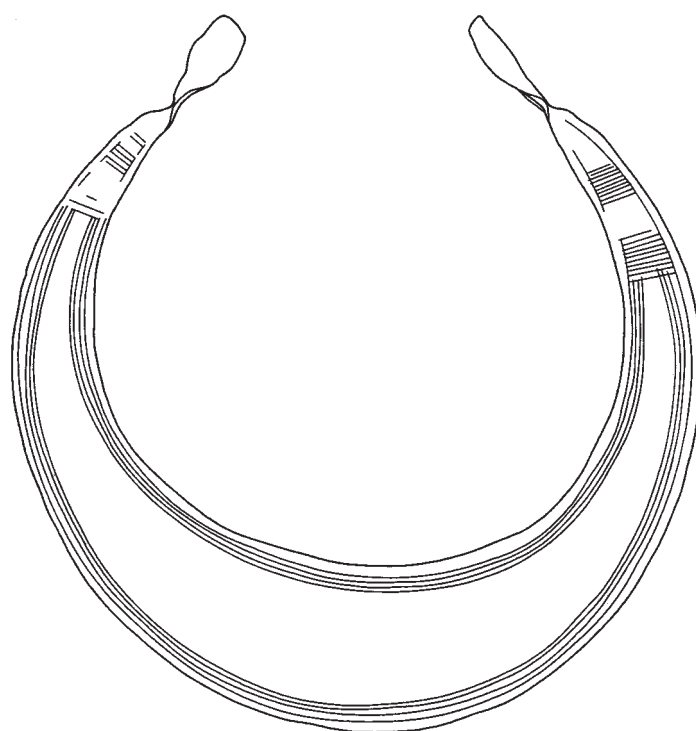

LUNULA

Archaeologia protohistorica

XX

**Beez (Namur / Namen)
24-25.02.2012**

C Cel – Cellule
A Archéologie des Âges des Métaux
M Archeologie van de Metaaltijden

Wallonie

Organisé par / Georganiseerd door

Greta ANTHOONS, S.B.E.C./B.G.K.S. (Holsbeek)
Ignace BOURGEOIS, Prov. Antw. (Antwerpen)
Jean BOURGEOIS, UGent (Gent)
Anne CAHEN-DELHAYE
Guy DE MULDER, UGent (Gent)
Alain GUILLAUME, Service public de Wallonie (Namur)
Véronique HURT, Musée des Celtes (Libramont)
Walter LECLERCQ, U.L.B. (Bruxelles)
Jean PLUMIER, Service public de Wallonie (Namur)
Claude STERCKX, S.B.E.C./B.G.K.S. (Bruxelles/Brussel)
Luc VAN IMPE
Eugène WARMENBOL, U.L.B. (Bruxelles)

Rédaction / Redactie

Guy DE MULDER, UGent (Gent)
Véronique HURT, Musée des Celtes (Libramont)
Anne CAHEN-DELHAYE
Jean BOURGEOIS, UGent (Gent)
Ignace BOURGEOIS, Prov. Antw. (Antwerpen)

Uniformisation et mise en page / Uniformisering en vormgeving

Emmanuel DELYE, U.Lg. (Liège)

Publications / Publicaties

- Lunula. Archaeologia protohistorica. I. Brussel/Bruxelles, 1993, 80 p., épuisé/uitgeput
- Lunula. Archaeologia protohistorica. II. Han-sur-Lesse, 1994, 94 p., 2,5 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. III. Gent, 1995, 86 p., 5 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. IV. Bruxelles/Brussel, 1996, 89 p., 5 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. V. Namur, 1997, 95 p., 5 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. VI. Tongeren, 1998, 112 p., 5 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. VII. Bruxelles/Brussel, 106 p., 5 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. VIII. Libramont, 2000, 113 p., 5 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. IX. Dendermonde, 2001, 127 p., 5 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. X. Bruxelles/Brussel, 2002, 103 p., 8 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. XI. Treignes, 2003, 69 p., 5 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. XII. Aalst, 2004, 162 p., 8 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. XIII. Bruxelles/Brussel, 2005, 148 p., 8 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. XIV. Mariemont, 2006, 140 p., 8 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. XV. Leuven, 2007, 218 p., 10 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. XVI. Brussel/Bruxelles, 2008, 148 p., 10 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. XVII. Liège, 2009, 223 p., 15 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. XVIII. Tongeren, 2010, 164 p., 13 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. XIX. Bruxelles/Brussel, 2011, 152 p., 13 €
- Lunula. Archaeologia protohistorica. XX. Beez (Namur/Namen), 2012, 206 p., 15 €

À commander auprès de / Te bestellen bij

Véronique HURT – c/o Musée des Celtes, place Communale 1, B-6800 Libramont
(+ frais administratifs et de port / administratieve kosten en verzending)

* Depuis la Belgique / Vanuit België: compte/rekening DEXIA **088-2129594-51**

* Pour les paiements effectués de l'étranger / Voor betalingen uitgevoerd vanuit het buitenland:

BIC Banque/Bank SWIFT DEXIA: GKCCBEBB / IBAN: BE75 0882 1295 9451

Tous les frais pour le donneur d'ordre / Alle onkosten voor de opdrachtgever.

Het urnengrafveld van Meerhout-Galgenheide (prov. Antwerpen, België)

Guy DE MULDER¹

1. Inleiding

De gemeente Meerhout is gelegen in het zuiden van de Antwerpse Kempen in een regio waar vanaf de 19de eeuw door het werk van lokale onderzoekers talrijke urnengrafvelden worden vermeld (fig. 1). De gemeente bevindt zich in het bekken van de Grote Gete. In de archeologische repertoria is er sprake van vijf tot zes sites: Voddenberg, Windmolenblok en Galgenheide in Meerhout zelf en Alvinnenberg, Heiblokken en Theunishei in het gehucht Zittaart.

2. Archeologische historiek

De vroegste archeologische funeraire informatie gaat terug tot de tweede helft van de 19de en de vroege 20ste eeuw. In de 19de eeuw was vooral jonkheer Paul de Roye de Wich en actief in de regio rond Meerhout (de Roye de Wich en 1898/1899). Na een korte politieke carrière op het provinciale vlak had hij de functie van onbezoldigd buurtwegenopzichter op zich genomen, waardoor hij belast was met het toezicht op de wegenwerken binnen zijn werkgebied (Grietens 1921). Vanuit een hedendaags perspectief lijkt het niet uit te sluiten dat hij bij de controles van de wegenwerken op de sites stootte, die door hem zijn gedocumenteerd. Of we hier met een vroege vorm van 'noodarcheologie' te maken hebben, kan echter niet uit zijn summier beschrijvingen worden opgemaakt. Een andere optie dient eveneens te worden overwogen; namelijk dat hij door zijn beroepsactiviteiten gemakkelijk toegang had tot informatie over de archeologische vondsten die in de regio werden gedaan. Een andere archeologische informatiebron waren waarschijnlijk de ontginningen op zijn privé-domein van grote weidcomplexen tussen Meerhout en Geel (Heylen 2004). De collectie van de Roye de Wich en werd na zijn overlijden in het Taxandriamuseum te Turnhout gedeponneerd (Marynissen 1983).

Louis Grietens, schoolmeester te Meerhout, was als heemkundige eveneens geïnteresseerd in de archeologie en geschiedenis van de Kempen. Drie potten worden bewaard in de collectie van de Heemkundige Kring Meerhouts Patrimonium, die tot zijn verzameling behoorden. Volgens het archief van de kring waren deze drie vondsten afkomstig van de site Galgenheide. De site kan nu niet meer exact gelokaliseerd worden, maar enkel op basis van het toponiem langs de weg naar Olmen worden gesitueerd.

Slechts één vindplaats was het onderwerp van een wetenschappelijke opgraving door de voormalige Nationale

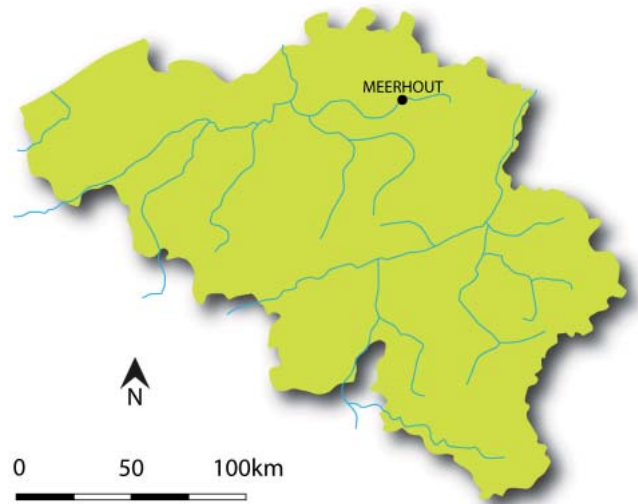

Fig. 1. Lokalisatie van de gemeente Meerhout.

Dienst voor Opgravingen. In 1971 werd de site van Zittaart/Heiblokken onderzocht nadat in 1968 crematieresten en fragmenten van urnen waren bovengespoeld. Slechts een areaal van ca. 2800 m² werd opgegraven waarbij 14 crematiegraven en enkele kuilen met houtskoolresten aan het licht waren. De functie en ouderdom van deze kuilen waren moeilijk te bepalen, maar de afwezigheid van gecremeerd bot in de vulling lijkt een graffunctie uit te sluiten (Roosens & Meex 1975).

3. Beschrijving en typonchronologische datering van de archaeologica

Urne 1. Grove klei. Donkerzwarte kern, eerder grove schervengruisvershraling. Matig goede bakking. Afwerking van de binnenzijde: geëffend, bruingrijze kleur. Afwerking van de buitenzijde: ruw tot licht geëffend, bruine tot bruingele kleur. De urne is bewaard tot de aanzet van de schouder, die licht is afgerond (fig. 2.1).

Urne 2. Fijne klei. Zwartbruine kern die overgaat naar bruin aan de buiten- en binnenwand. Fijne schervengruisvershraling. Harde bakking. Afwerking van de binnenzijde: goed geëffend, beigebruine tot lichtbruine kleur. Afwerking van de buitenzijde: goed geglad tot licht gepolijst. Wandkleur varieert van volbruine kleur tot bruingrijs en bruinzwarte zones. Sporadisch roodbruine vlekken, waarschijnlijk ten gevolge van contact met vuur. Potje met een afgerond, breed lichaam en korte rechtstaande hals met platte rand. Op de overgang van schouder naar hals is een ondiepe brede groef zichtbaar (fig. 2.2).

¹ Vakgroep Archeologie, Universiteit Gent, Sint-Pietersnieuwstraat 35, B-9000 Gent. guy.demulder@ugent.be

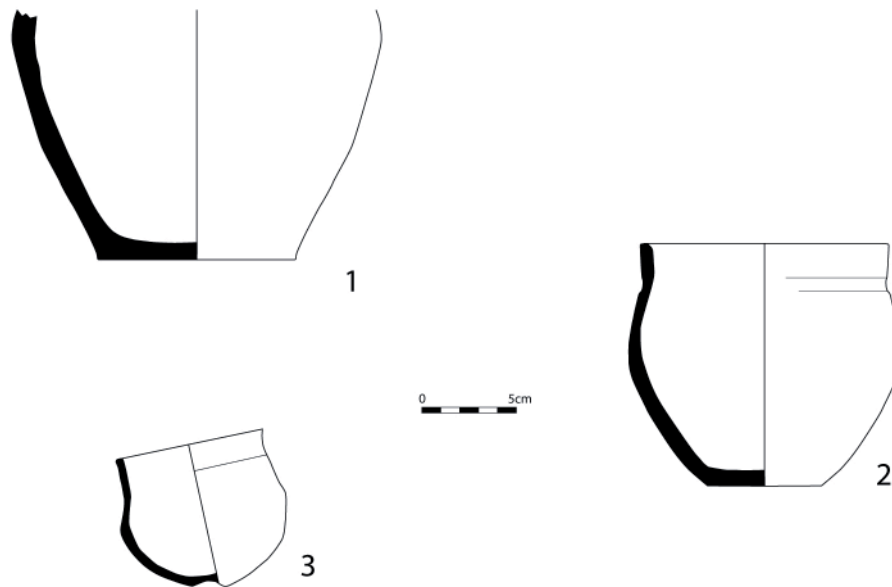

Fig. 2. Het bewaarde aardewerk van de site Galgenheide in de collectie van de Heemkundige Kring Meerhouts Patrimonium.

Goed gecremeerd botmateriaal bewaard in de urne, dat bruikbaar is voor een ^{14}C -datering.

Beker 3. Fijne klei. Donkergrijze kern. Verschraling van fijn schervengruis, een weinig mica, sporadisch natuurlijke verschraling. Zeer harde bakking. Afwerking binnenzijde: geëffend, donkerbruine kleur. Afwerking van de buitenzijde: zeer goed geglad tot gepolijst. Geelbruine tot volbruine kleur, plaatselijk donderbruine vlekken. Schouderbeker met omphalosbodem en een onregelmatig lichaam. De overgang tussen schouder en hals wordt geaccentueerd door een ondiepe, onregelmatige groef (fig. 2.3).

De urne zelf is moeilijk te dateren (fig. 2.1). Deze lijkt eerder een eivormig lichaam te vertonen, maar aangezien de urne boven de aanzet van de schouder niet bewaard is, kan er geen definitieve uitspraak over het profiel worden gedaan. Bijgevolg is er ook geen typonomologische datering mogelijk.

De tweede urne heeft een afgerond lichaam met een korte quasi rechtopstaande hals, benadrukt door een groef op de overgang van schouder naar hals. Een verwante vorm is bekend in het late bronstijd urnengrafveld van Noville-sur-Mehaigne (de Loë 1913). Andere parallelle vormen zijn afkomstig uit het urnengrafveld van Neerharen-Rekem, maar beide vondsten werden niet specifiek gedateerd binnen de site (Temmerman 2006/2007). Daarnaast zijn er nog verscheidene voorbeelden bekend uit Zuid-Nederlandse urnengrafvelden als Meerlo (Verwers 1966a), de Heibloem tussen Veldhoven en Steensel (Modderman & Louwe Kooijmans 1966) en Goirle (Verwers 1966b).

Tenslotte is er nog de beker, die een onregelmatige opbouw vertoont, maar toch in de groep A van Desittere kan worden geplaatst als een lokale variëteit. Dit type wordt vooral in de late bronstijd gedateerd (Desittere 1968). Als type is het heel frequent en komt het voor in het grafveld van Biez (Skiel 2004/2005), het grafveld van Donk te Herk-de-Stad (Van

Impe 1980) alsook in Nederland, o.a. in het urnengrafveld van Someren-Waterdael (Kortlang 1999).

Typologisch lijken de vormen eerder in de late bronstijd thuis te horen. Voor de beker en zijn varianten zijn er ^{14}C -dateringen beschikbaar op gecremeerd bot uit de site van Zittaart/Heiblokken en Borsbeek die een datering in de late bronstijd ondersteunen (De Mulder 2011). Een datering op het bot uit het bijpotje zou de datering van deze vondsten verder kunnen onderbouwen.

4. De urnengrafvelden in Meerhout

De vondst van beide urnen en een beker bevestigen de aanwezigheid van een urnengrafveld in de omgeving van het toponiem Galgenheide. Er was enkel gecremeerd bot bewaard gebleven in de als urne 2 omschreven pot. Dergelijke potjes kunnen als urne fungeren en eveneens als bijpotje. Bij gebrek aan verdere documentatie kan de beker niet als grafgift aan één van de twee urnen worden toegewezen. Het toponiem Galgenheide is ook een potentiële indirecte indicator voor de aanwezigheid van een prehistorische begraafplaats. In de late middeleeuwen en het begin van de Moderne Tijden blijken de executieplaatsen bij voorkeur buiten de stad aan de rand van gemeentegrenzen langs de weg te worden aangelegd. Daarbij werd de galg meestal bovenop een prehistorische grafheuvel opgetrokken (Vanhemelryck 1984; Meurkens 2010). De aanwezigheid van een urnenveld in de omgeving van het toponiem Galgenheide te Meerhout sluit aan bij deze vaststellingen.

Ondanks de verscheidene vermeldingen over funeraire sites in de gemeente Meerhout zijn er toch twijfels over enkele van deze opgesomde urnengrafvelden (tabel 1). Zoals reeds vermeld is het grafveld van Zittaart/Heiblokken het enige wetenschappelijk onderzochte site. Op basis van de typologische datering van het schaarse vondstenmateriaal werd een ouderdom in de late bronstijd voorgesteld (Roosens &

Site	Grafveld.	Datum	Opgr.	Datering
Meerhout/Zittaart-Alvinnenberg	+	19de E.	-	late bronstijd-vroege ijzertijd
Meerhout/Zittaart-Theunislei	?	19de E.	-	?
Meerhout/Zittaart-Heiblokken	+	1971	X	late bronstijd
Meerhout/Windmolenblok	?	19de E.	-	?
Meerhout/Galgenheide	+	19de E.	-	late bronstijd
Meerhout/Voddenberg	-	19de E.	-	Gallo-Romeinse periode

Tabel 1. Overzicht en waardering van de als urnengrafvelden vermelde sites in de gemeente Meerhout.

Meex 1975). Een reeks ¹⁴C-dateringen op het bewaarde botmateriaal bevestigde de toewijzing aan de late bronstijd van het crematiegrafveld (De Mulder 2011). Ten oosten van deze opgraving is het toponiem Alvinnenberg gelokaliseerd. De Roye de Wichien vermeldt in zijn publicatie de vondst van urnen op de plaats van dit toponiem. In het museum Taxandria bevinden zich nog enkele fragmenten aardewerk uit de collectie van de Roye de Wichien. Het betreft een kleine kom en een buikige pot die als een vermoedelijke urne kan worden geïnterpreteerd. Deze laatste mag in de late bronstijd worden gedateerd (Marynissen 1983). Kenmerkend voor de 19de-eeuwse vondstmeldingen is het gebrek aan exacte lokalisatiegegevens. Voor de site Alvinnenberg stelt dit probleem zich eveneens. Daardoor zijn twee opties mogelijk voor de funeraire sites van Heiblokken en Alvinnenberg: ofwel vormen beide vindplaatsen twee aparte kleine grafvelden ofwel behoren ze tot één groter funerair areaal.

De vindplaats Theunishei te Zittaart werd beschreven als fragmenten van aardewerk en gecalcineerde menselijke beenderen (de Roye de Wichien 1898/1899). In de collectie van Taxandria bevinden zich enkel losse scherven. Het beendermateriaal is niet bewaard (Marynissen 1983). Bovendien is dit beendermateriaal vroeger bij de ontdekking nooit bestudeerd geweest door een specialist zodat de toewijzing als menselijk voorbarig is. Niets sluit een mogelijke interpretatie als afvalkuil uit. Van de zogenaamde grafvelden te Voddenberg en Windmolenblok is geen enkel archeologisch materiaal bewaard gebleven. Hun toewijzing is dus zeker twijfelachtig bij gebrek aan controlemogelijkheden. In zijn beschrijving van de vondst te Voddenberg vermeldt de Roye de Wichien 'fragments d'une sorte de terrine à couverte jaune décorée d'une combinaison de chevrons' (de Roye de Wichien 1898/1899). Deze beschrijving lijkt eerder te wijzen op de ontdekking van een zogenaamde Romeinse gratenbeker. Het lijkt er dus op dat deze site verkeerd werd gedateerd op basis van de toenmalige archeologische kennis.

5. Besluit

In de verzameling van de lokale heemkundige kring van Meerhout zijn drie late bronstijd potjes bewaard, die volgens de beschikbare documentatie aan de vindplaats Galgenheide kunnen worden toegeschreven. Deze vondst confirmeert de effectieve toewijzing van de site als een urnengrafveld. De vindplaatsen, die in de 19de-eeuwse en vroeg 20ste-eeuwse bronnen worden beschreven, zijn niet altijd meer te controleren bij gebrek aan bewaarde archaeologica. In sommige

gevallen kan de omschrijving als urnengrafveld terecht in vraag gesteld worden. Dit is zeker het geval in de provincie Antwerpen waar naast de Roye de Wichien ook L. Stroobant heel actief was als amateur-archeoloog. Door een combinatie van summere beschrijvingen van sites en verloren gegane archaeologica zijn verscheidene van hun sites niet meer te controleren.

In een van de urnen te Meerhout-Galgenheide is het gecremeerde botmateriaal bewaard gebleven. Mits de noodzakelijke financiële middelen beschikbaar zijn, biedt dit nog de mogelijkheid voor fysisch-antropologisch onderzoek en een ¹⁴C-datering op een fragment gecremeerd bot.

Bibliografie

DE LOË, A. 1913. Fouilles à Noville-sur-Mehaigne (province de Brabant). *Annales de la Société royale d'Archéologie de Bruxelles*, **27**, pp. 208-215.

DE MULDER, G. 2011. *Funeraire rituelen in het Scheldebekken tijdens de late bronstijd en de vroege ijzertijd. De grafvelden in hun maatschappelijke en sociale context*. Gent, doctoraatsscriptie Universiteit Gent.

DE ROYE DE WICHEN, P. 1898/1899. Explorations archéologiques dans les communes de Meerhout, Quaedmechelen, Oostham, Gheel, Baelen-sur-Nethe, Schaffen lez-Diest, Moll, Lommel, Tessengerloo, Deerle, Sichem-Lichtaert, Saint-Trond. *Bulletin de la Société d'Anthropologie de Bruxelles*, **17**, pp. 162-173.

DESITTERE, M. 1968. *De urnenveldenkultuur in het gebied tussen Neder-Rijn en Noordzee (periodes Ha A en B)*, Dissertationes Archaeologicae Gandenses XI. Brugge: De Tempel.

GRIETENS, L. 1921. Paul de Roye de Wichien. *Taxandria*, (3-4), pp. 2-4.

HEYLEN, S. 2004. Paul de Roye de Wichien (1850-1918). In: *ODIS - Database Intermediary Structures Flanders* [online]. 24 februari 2004. Record Last Modified Date : 24 oktober 2007. Record no. 371. Available from World Wide Web: <<http://www.odis.be>>.

KORTLANG, F. 1999. The Iron Age urnfield and settlement from Someren-'Waterdael'. In: F. THEUWS & N. ROYMANS, (eds.). *Land and ancestors: cultural dynamics in*

the Urnfield period and the Middle Ages in the southern Netherlands. Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 133-197.

MARYNISSEN, C. 1983. Inventaris van de archeologische verzameling van het Museum Taxandria te Turnhout. *Taxandria*, **53**, pp. 5-56.

MEURKENS, L. 2010. The late medieval/Early Modern reuse of prehistoric barrows as execution sites in the southern part of the Netherlands. *Journal of Archaeology in the Low Countries* [online]. **2** (2), [geraadpleegd 10 januari 2010], pp. 2-29. Available from World Wide Web: www.jalc.nl/.

MODDERMAN, P.J.R. & LOUWE KOOIJMANS, L.P. 1966. The Heibloem. A cemetery from the Late Bronze Age and the Early Iron Age between Veldhoven and Steensel, prov. Noord-Brabant. *Analecta Praehistorica Leidensia*, **II**, pp. 9-26.

ROOSENS, H. & MEEUX, F. 1975. *Vlakgraven uit de late Bronstijd te Zittaart, gem. Meerhout*, Archaeologia Belgica 173. Brussel: Nationale Dienst voor Opgravingen.

SKINKEL, R. 2004/2005. *Les nécropoles du Bronze final en Brabant wallon: collections des Musées Royaux d'Art et d'Histoire*. Bruxelles, mémoire de licencié ULB.

TEMMERMAN, B. 2006/2007. *Het urnenveld van Neerharren-Rekem. Reconstructie en betekenis van grafrituelen in de late bronstijd-vroege ijzertijd*. Brussel, doctoraatscriptie Vrije Universiteit Brussel.

VANHEMELRYCK, F. 1984. *Misdadigers tussen rechter en beul 1400-1800*. Antwerpen/Amsterdam: De Nederlandsche Boekhandel.

VAN IMPE, L. 1980. *Urnenveld uit de late bronstijd en de vroege ijzertijd te Donk I*, Archaeologia Belgica 224. Brussel: Nationale Dienst voor Opgravingen.

VERWERS, G.J. 1966a. A tumulus and an urnfield at Meerlo, prov. Limburg. *Analecta Praehistorica Leidensia*, **II**, pp. 6-8.

VERWERS, G.J. 1966b. A Late Bronze Age/Early Iron Age urnfield at Goirle, prov. Noord-Brabant. *Analecta Praehistorica Leidensia*, **II**, pp. 33-48.